

PRAWO PRACY I UBEZPIECZEŃ SPOŁECZNYCH

redakcja naukowa Krzysztof W. Baran

Kamil Antonów, Krzysztof W. Baran
Dominika Dörre-Kolasa, Zbigniew Góral
Monika Lewandowicz-Machnikowska
Krzysztof Walczak, Mirosław Włodarczyk

SERIA AKADEMICKA

2. WYDANIE

PRAWO PRACY I UBEZPIECZEŃ SPOŁECZNYCH

redakcja naukowa Krzysztof W. Baran

Kamil Antonów, Krzysztof W. Baran
Dominika Dörre-Kolasa, Zbigniew Góral
Monika Lewandowicz-Machnikowska
Krzysztof Walczak, Mirosław Włodarczyk

SERIA AKADEMICKA

Zamów książkę w księgarni internetowej

profinfo.pl
księgarnia internetowa

2. WYDANIE

Stan prawny na 1 września 2017 r.

Recenzent

Dr hab. Jan Piątkowski

Wydawca

Magdalena Stojek-Siwińska

Redaktor prowadzący

Adam Choiński

Opracowanie redakcyjne

Katarzyna Świerk-Bożek

Opracowanie skorowidza

Mariusz Lekston (uzupełnienie i aktualizacja: Michał Dymiński)

Łamanie

Andrzej Gudowski

Poszczególne części napisali:

Kamil Antonów – rozdz. XXXIII–XXXVII, XL–XLI

Krzysztof W. Baran – rozdz. I, II, V pkt 1–3, XXIII–XXX

Dominika Dörre-Kolasa – rozdz. IX pkt 1–3 i 5–9, XI, XIII, XVIII–XX, XXXVIII–XXXIX

Zbigniew Góral – rozdz. III, VIII, IX pkt 4, XXXII

Monika Lewandowicz-Machnikowska – rozdz. VI, XII

Krzysztof Walczak – rozdz. IV, V pkt 6, VII, X, XIV–XVII

Mirostaw Włodarczyk – rozdz. V pkt 4–5, XXI–XXII, XXXI

© Copyright by

Wolters Kluwer Polska SA, 2017

ISBN: 978-83-8107-752-1

2. wydanie

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. 22 535 82 19

e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

O AUTORACH

Kamil Antonów – doktor habilitowany nauk prawnych, profesor Uniwersytetu Opolskiego, kierownik Zakładu Prawa Pracy i Zabezpieczenia Społecznego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Opolskiego. Autor wielu publikacji z zakresu prawa zabezpieczenia społecznego poświęconych w szczególności teoretycznym zagadnieniom wyodrębnienia tej dyscypliny prawniczej, nowemu systemowi emerytalnemu oraz postępowaniom w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Członek Zarządu Głównego Polskiego Stowarzyszenia Ubezpieczenia Społecznego.

Krzysztof Wojciech Baran – profesor doktor habilitowany nauk prawnych, kierownik Katedry Prawa Pracy i Polityki Społecznej Uniwersytetu Jagiellońskiego. Od wielu lat popularyzuje w środowiskach pracy wiedzę prawniczą na temat normatywnych zasad funkcjonowania stosunków przemysłowych. Posiada bogate doświadczenie eksperckie oraz dydaktyczne w zakresie kształcenia kadr *Human Resources*. Autor lub współautor ponad 200 publikacji naukowych, m.in. kilkunastu monografii, podręczników i komentarzy, w tym komentarzy do kodeksu pracy oraz zbiorowego prawa pracy. Obecnie pełni funkcję redaktora naczelnego dwunastotomowego *Systemu prawa pracy*.

Dominika Dörre-Kolasa – doktor nauk prawnych, adiunkt w Katedrze Prawa Pracy i Polityki Społecznej Uniwersytetu Jagiellońskiego; radca prawny. Autorka kilkunastu publikacji dotyczących ochrony dóbr osobistych pracowników, monitoringu w miejscu pracy, współdziałania pracodawcy ze związkami zawodowymi, molestowania seksualnego, mobbingu.

Zbigniew Góral – profesor doktor habilitowany nauk prawnych, kierownik Katedry Prawa Pracy Uniwersytetu Łódzkiego. Głównym przedmiotem jego zainteresowań są zagadnienia dotyczące bezrobocia, prawa urzędniczego oraz zbiorowego prawa pracy. Autor lub współautor ponad stu opracowań, w tym kilkunastu książek.

Monika Lewandowicz-Machnikowska – doktor habilitowany nauk prawnych, profesor Uniwersytetu SWPS, dziekan Wydziału Prawa i Komunikacji Społecznej Filii we Wrocławiu; radca prawny. Autorka wielu publikacji z zakresu indywidualnego

i zbiorowego prawa pracy oraz prawa zabezpieczenia społecznego. Specjalizuje się w tematyce czynności prawnych w prawie pracy oraz konkurencji w stosunkach pracy, a ponadto pomocy społecznej i świadczeń socjalnego wsparcia. Członek Samorządowego Kolegium Odwoławczego we Wrocławiu.

Krzysztof Walczak – doktor habilitowany nauk prawnych, adiunkt na Wydziale Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego; współnik w firmie doradczo-szkoleniowej z zakresu prawa pracy. Współautor komentarzy do kodeksu pracy, aktów wykonawczych do kodeksu pracy oraz zbiorowego prawa pracy. Autor ponad stu publikacji z zakresu polskiego i europejskiego prawa pracy, rekrutacji, wynagradzania, a także restrukturyzacji zatrudnienia. Redaktor naczelny miesięcznika Monitor Prawa Pracy.

Mirosław Włodarczyk – doktor habilitowany nauk prawnych, profesor nadzwyczajny Uniwersytetu Łódzkiego, kierownik Katedry Prawa Ubezpieczeń Społecznych i Polityki Społecznej Uniwersytetu Łódzkiego. Specjalista w dziedzinie indywidualnego i zbiorowego prawa pracy oraz prawa rynku pracy. Autor publikacji naukowych dotyczących źródeł prawa pracy, podmiotów i treści prawa stosunku pracy, zatrudniania młodocianych oraz regulacji prawnych rynku pracy.

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	25
Słowo wstępne	31

DZIAŁ PIERWSZY CZĘŚĆ OGÓLNA PRAWA PRACY

Rozdział I

Pojęcie, systematyka i zakres przedmiotowy prawa pracy	35
1. Definicja i systematyka prawa pracy	35
2. Zatrudnienie niepracownicze	39
Literatura	46

Rozdział II

Funkcje prawa pracy	48
1. Charakterystyka funkcji prawa pracy	48
2. Funkcja ochronna prawa pracy	49
3. Funkcja organizatorska prawa pracy	50
4. Funkcja ireniczna prawa pracy	52
5. Funkcja rozdzielcza prawa pracy	54
Literatura	55

Rozdział III

Zasady prawa pracy	57
1. Pojęcie i znaczenie zasad prawa pracy w doktrynie polskiego prawa pracy	57
2. Systematyzacja zasad prawa pracy	59
3. Funkcje zasad prawa pracy	62
4. Charakterystyka określonych w kodeksie pracy podstawowych zasad prawa pracy	64

4.1. Zasada prawa do pracy i wolności pracy	64
4.2. Zasada swobody nawiązywania stosunku pracy i ustalania jego treści	69
4.3. Zasada poszanowania przez pracodawcę godności i innych dóbr osobistych pracownika	71
4.4. Zasada równego traktowania pracowników i niedyskryminacji w zatrudnieniu	74
4.5. Zasada prawa do godziwego wynagrodzenia za pracę	77
4.6. Zasada prawa do wypoczynku	81
4.7. Zasada zapewniania przez pracodawcę bezpiecznych i higienicznych warunków pracy	84
4.8. Zasada zaspokajania bytowych, socjalnych i kulturalnych potrzeb pracowników	86
4.9. Zasada ułatwiania pracownikom podnoszenia kwalifikacji zawodowych	88
4.10. Tak zwana zasada uprzywilejowania pracownika	89
4.11. Podstawowe zasady dotyczące zbiorowego prawa pracy	94
Literatura	95

Rozdział IV

Równe traktowanie w zatrudnieniu	99
1. Pojęcie równego traktowania	99
2. Zasada równego traktowania w zatrudnieniu	102
3. Formy dyskryminacji	102
4. Zakaz dyskryminacji w rekrutacji i zwalnianiu	103
5. Molestowanie i molestowanie seksualne	104
6. Uzasadnione różnicowanie	106
7. Konsekwencje naruszenia zasady równego traktowania w zatrudnieniu	107
Literatura	109

Rozdział V

Źródła prawa pracy	111
1. Pojęcie i hierarchia źródeł prawa pracy	111
2. Powszechne źródła prawa pracy	114
2.1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej	114
2.2. Ustawy	115
2.3. Rozporządzenia	119
3. Swoiste źródła prawa pracy	120
3.1. Układy zbiorowe pracy	120
3.1.1. Charakter prawny układów zbiorowych pracy	120
3.1.2. Zakres podmiotowy układów zbiorowych pracy	121

3.1.3. Zakres przedmiotowy układów zbiorowych pracy	123
3.1.4. Tryb zawierania układów zbiorowych pracy	126
3.1.5. Rejestracja układów zbiorowych pracy	128
3.1.6. Wejście w życie układów zbiorowych pracy	130
3.1.7. Przekształcenia układów zbiorowych pracy	131
3.1.8. Rozwiązanie układów zbiorowych pracy	132
3.1.9. Ponadzakładowe układy zbiorowe pracy	134
3.1.10. Zakładowe układy zbiorowe pracy	136
3.2. Porozumienia o stosowaniu układu zbiorowego pracy	140
3.3. Porozumienia w związku z przejściem zakładu pracy na nowego pracodawcę	141
3.4. Porozumienia o zawieszeniu przepisów prawa pracy	142
3.5. Porozumienia o stosowaniu mniej korzystnych warunków zatrudnienia	143
3.6. Porozumienia w sprawie telepracy	144
3.7. Porozumienia społeczne	145
4. Regulaminy	146
4.1. Uwagi wprowadzające	146
4.2. Regulamin wynagradzania	146
4.3. Regulamin pracy	150
4.4. Inne regulaminy	153
5. Statuty	153
6. Międzynarodowe prawo pracy	154
6.1. Zagadnienia wstępne	154
6.2. Międzynarodowe prawo pracy	156
6.3. Prawo pracy Rady Europy	159
6.4. Akty prawne wydane w ramach Unii Europejskiej i ich moc oddziaływania	161
6.5. Europejskie prawo pracy	163
Literatura	168

DZIAŁ DRUGI

INDYWIDUALNE PRAWO PRACY

Rozdział VI

Stosunek pracy	175
1. Pojęcie i charakter stosunku pracy	175
1.1. Świadczenie pracy a podstawa prawna zatrudnienia	175
1.2. Podstawy nawiązania stosunku pracy	177
1.3. Rodzaje stosunków pracy	177
1.4. Treść stosunku pracy	179
1.5. Charakterystyka stosunku pracy	181

2. Podmioty stosunku pracy	186
2.1. Pracownik	186
2.1.1. Pojęcie pracownika	186
2.1.2. Zdolność do bycia pracownikiem	188
2.1.3. Zdolność do dokonywania czynności prawnych z zakresu stosunku pracy	189
2.2. Pracodawca	190
2.2.1. Pojęcie pracodawcy	190
2.2.2. Jednostka organizacyjna jako pracodawca	192
2.2.3. Osoba fizyczna jako pracodawca	194
2.2.4. Dokonywanie czynności z zakresu stosunku pracy przez pracodawcę	195
Literatura	196

Rozdział VII

Umowa o pracę	198
1. Rekrutacja wewnętrzna i zewnętrzna	198
2. Ochrona danych osobowych kandydatów do pracy oraz pracowników	199
3. Rodzaje umów o pracę	201
3.1. Umowa na okres próbny	201
3.2. Umowa na czas określony	202
3.3. Umowa na czas wykonywania określonej pracy	203
3.4. Umowa o pracę na czas nieokreślony	204
4. Telepraca	204
5. Treść umowy o pracę	206
Literatura	207

Rozdział VIII

Przekształcenia zobowiązaniowego stosunku pracy	210
1. Pojęcie zmiany stosunku pracy	210
2. Porozumienie zmieniające	213
3. Wypowiedzenie zmieniające warunki umowy o pracę	215
4. Powierzenie pracownikowi innej pracy	225
5. Tymczasowa zmiana warunków umowy o pracę wynikająca ze szczególnych regulacji prawnych	228
Literatura	230

Rozdział IX

Ustanie stosunku pracy	232
1. Uwagi wprowadzające	232
2. Porozumienie stron	233
3. Ograniczenia dopuszczalności rozwiązania umowy o pracę	236

3.1. Powszechna ochrona trwałości stosunku pracy	236
3.2. Konsultacja zamiaru wypowiedzenia umowy zawartej na czas nieokreślony z zakładową organizacją związkową	237
3.3. Konsultacja z zakładową organizacją związkową zamiaru rozwiązania umowy o pracę bez wypowiedzenia	247
3.4. Szczególna ochrona trwałości stosunku pracy	249
3.5. Ograniczenia dopuszczalności rozwiązania umowy o pracę z uwagi na sytuację osobistą lub rodzinną pracownika	249
3.5.1. Ochrona stosunku pracy w okresie przedemerytalnym	249
3.5.2. Ochrona stosunku pracy w okresie usprawiedliwionej nieobecności	252
3.5.3. Ochrona stosunku pracy z kobietą w okresie ciąży lub urlopu macierzyńskiego	254
3.6. Ograniczenia dopuszczalności rozwiązania umowy o pracę z uwagi na pełnioną funkcję	255
3.6.1. Szczególna ochrona trwałości stosunku pracy pracowników pełniących funkcje związkowe	255
3.6.2. Szczególna ochrona trwałości stosunku pracy członków rady pracowników	266
3.6.3. Szczególna ochrona trwałości stosunku pracy społecznego inspektora pracy	266
4. Rozwiązanie umowy o pracę za wypowiedzeniem	267
4.1. Wypowiedzenie umowy o pracę jako jednostronne oświadczenie woli	267
4.2. Zakres zastosowania wypowiedzenia jako sposobu rozwiązania umowy o pracę	270
4.3. Wymogi formalne	271
4.4. Okresy wypowiedzenia umowy o pracę	276
4.5. Skrócenie okresu wypowiedzenia	280
4.6. Zwolnienie na poszukiwanie pracy	282
5. Rozwiązanie umowy o pracę bez wypowiedzenia	284
5.1. Rozwiązanie umowy o pracę bez wypowiedzenia przez pracodawcę	284
5.1.1. Rozwiązanie umowy o pracę bez wypowiedzenia przez pracodawcę z przyczyn zawinionych przez pracownika	284
5.1.2. Rozwiązanie umowy o pracę bez wypowiedzenia przez pracodawcę z przyczyn niezawinionych przez pracownika	292
5.2. Rozwiązanie umowy o pracę bez wypowiedzenia przez pracownika	294
5.2.1. Rozwiązanie umowy o pracę bez wypowiedzenia przez pracownika z przyczyn niezawinionych przez pracodawcę	294

5.2.2. Rozwiązanie umowy o pracę bez wypowiedzenia przez pracownika z przyczyn zawinionych	295
6. Skutki prawne wadliwego rozwiązania umowy o pracę	296
6.1. Skutki prawne wadliwego rozwiązania umowy o pracę za wypowiedzeniem	296
6.2. Skutki prawne wadliwego rozwiązania umowy o pracę bez wypowiedzenia dokonanego przez pracodawcę	302
6.3. Skutki prawne wadliwego rozwiązania umowy o pracę bez wypowiedzenia dokonanego przez pracownika	305
7. Pozostałe przypadki rozwiązania umowy o pracę przez pracownika	306
7.1. Rozwiązanie umowy o pracę w związku z przywróceniem do pracy	306
7.2. Rozwiązanie umowy o pracę w związku z przejęciem pracownika przez nowego pracodawcę	306
8. Szczególne przepisy o rozwiązywaniu umów	308
8.1. Ograniczenie ochrony trwałości stosunku pracy	310
8.2. Prawo do odprawy	311
8.3. Roszczenie o ponowne zatrudnienie	312
8.4. Zwolnienie indywidualne	312
9. Wygaśnięcie umowy o pracę	312
9.1. Śmierć pracownika	313
9.2. Śmierć pracodawcy	314
9.3. Nieobecność pracownika w pracy spowodowana tymczasowym aresztowaniem	314
9.4. Roszczenia w związku z wygaśnięciem stosunku pracy	315
9.5. Pozostałe przypadki wygaśnięcia stosunku pracy	315
Literatura	316

Rozdział X

Przejęcie zakładu pracy na innego pracodawcę	318
1. Pojęcie przejścia zakładu pracy lub jego części na innego pracodawcę	318
2. Sukcesja zobowiązań	320
3. Negocjacje z przedstawicielstwem pracowników oraz obowiązek informacyjny w przypadku braku związków zawodowych	323
4. Uprawnienia pracowników	325
Literatura	328

Rozdział XI

Zatrudnianie pracowników tymczasowych	330
1. Uwagi wprowadzające	330
2. Ograniczenia w zakresie pracy tymczasowej	332
2.1. Ograniczenia przedmiotowe	332
2.2. Ograniczenie czasu trwania pracy tymczasowej	333

2.3. Ograniczenia podmiotowe	335
2.3.1. Pracodawca użytkownik	335
2.3.2. Agencja pracy tymczasowej	335
3. Zawarcie i treść umowy o pracę tymczasową	336
4. Osłabienie ochrony stabilności stosunków pracy pracowników tymczasowych	339
5. Ochrona pracownika tymczasowego przed dyskryminacją	341
6. Urlop wypoczynkowy pracownika tymczasowego	342
Literatura	343

Rozdział XII

Pozazumowne stosunki pracy	344
1. Pojęcie i charakterystyka pozazumownych stosunków pracy	344
2. Wybór	346
3. Mianowanie	349
4. Powołanie	356
Literatura	361

Rozdział XIII

Prawa i obowiązki stron stosunku pracy	362
1. Uwagi wprowadzające	362
2. Obowiązki pracodawcy	364
2.1. Obowiązek informacyjny	364
2.2. Obowiązek prawidłowego organizowania pracy	368
2.3. Obowiązek przeciwdziałania dyskryminacji	369
2.4. Obowiązek zapewnienia bezpiecznych i higienicznych warunków pracy	370
2.5. Obowiązek terminowego i prawidłowego wypłacania wynagrodzenia	370
2.6. Obowiązek ułatwiania podnoszenia kwalifikacji zawodowych	371
2.7. Obowiązek stwarzania warunków sprzyjających przystosowaniu się do należytego wykonywania pracy	373
2.8. Obowiązek zaspokajania potrzeb socjalnych pracowników	373
2.9. Obowiązek stosowania obiektywnych i sprawiedliwych kryteriów oceny pracowników	377
2.10. Obowiązek prowadzenia dokumentacji i akt osobowych pracowników	378
2.11. Obowiązek wpływania na kształtowanie w zakładzie pracy zasad współżycia społecznego	382
2.12. Obowiązek przeciwdziałania mobbingowi	383
2.13. Obowiązek wydania świadectwa pracy	388
2.13.1. Treść świadectwa pracy	389

2.13.2. Fikcje prawne w świadectwie pracy	391
2.13.3. Procedura sprostowania świadectwa pracy	392
3. Roszczenie odszkodowawcze	393
4. Obowiązki pracownika	395
4.1. Obowiązek sumiennego i starannego wykonywania pracy	395
4.2. Obowiązek stosowania się do poleceń przełożonych	397
4.3. Obowiązki porządkowe pracownika	398
4.4. Obowiązek dbałości o dobro zakładu pracy	399
4.5. Obowiązek przestrzegania tajemnicy	401
4.6. Obowiązek przestrzegania zasad współżycia społecznego	402
Literatura	404

Rozdział XIV

Zakaz konkurencji	405
1. Zasady ogólne	405
2. Ograniczenia prowadzenia działalności konkurencyjnej przy braku umowy o zakazie konkurencji	407
3. Umowa o zakazie konkurencji w trakcie trwania stosunku pracy	408
4. Umowa o zakazie konkurencji po zakończeniu stosunku pracy	409
Literatura	413

Rozdział XV

Wynagrodzenie za pracę	414
1. Prawne podstawy ustalania wynagradzania pracowników	414
2. Wynagrodzenie za pracę w regulacjach Unii Europejskiej	420
3. Zakaz dyskryminacji w wynagrodzeniu	421
4. Ochrona wynagrodzenia za pracę	425
4.1. Zasady dokonywania wypłaty	426
4.2. Ograniczenia w dokonywaniu potrąceń	427
5. Świadczenia w przypadku niewykonywania pracy	428
6. Świadczenia przysługujące pracownikowi w związku z zakończeniem stosunku pracy	431
7. Ochrona roszczeń pracowników w przypadku niewypłacalności pracodawcy	435
Literatura	436

Rozdział XVI

Czas pracy	439
1. Pojęcie czasu pracy	439
2. Wymiar czasu pracy	441
3. Okres odpoczynku	441
4. Systemy czasu pracy	443
5. Praca w godzinach nadliczbowych	447

6. Dyżur	452
7. Czas pracy kierowników	453
8. Praca w porze nocnej	454
9. Praca w niedziele i święta	456
Literatura	458

Rozdział XVII

Urlopy pracownicze	460
1. Urlopy wypoczynkowe	460
1.1. Elementy konstytutywne pojęcia „urlop wypoczynkowy”	460
1.2. Nabycie prawa do urlopu	461
1.3. Wymiar urlopu wypoczynkowego	462
1.4. Zasady udzielania urlopu	464
1.5. Przesunięcie urlopu w nieprzewidzianych przypadkach	466
1.6. Urlop proporcjonalny	468
1.7. Urlop na żądanie	469
1.8. Rozwiązanie umowy o pracę a prawo do urlopu wypoczynkowego	470
2. Urlopy bezpłatne	471
3. Zwolnienia okolicznościowe	472
Literatura	474

Rozdział XVIII

Odpowiedzialność porządkowa i dyscyplinarna pracowników	475
1. Odpowiedzialność porządkowa	475
1.1. Charakter prawny i przesłanki odpowiedzialności porządkowej	475
1.2. Katalog kar porządkowych i przewinienia porządkowe	476
1.3. Procedura nakładania kar porządkowych	478
1.4. Tryb odwoławczy	481
2. Odpowiedzialność dyscyplinarna	484
Literatura	484

Rozdział XIX

Odpowiedzialność materialna pracowników	486
1. Charakter prawny i przesłanki odpowiedzialności materialnej pracowników	486
2. Odpowiedzialność materialna za szkodę wyrządzoną przez pracownika nieumyślnie	491
3. Odpowiedzialność materialna za szkodę wyrządzoną przez pracownika umyślnie	492
4. Odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną osobie trzeciej	493
5. Odpowiedzialność za mienie powierzone	494

5.1. Odpowiedzialność materialna za szkodę wyrządzoną przez pracownika w mieniu powierzonym	494
5.2. Złagodzenie zasad odpowiedzialności za mienie powierzone	498
5.3. Wspólna odpowiedzialność pracowników za mienie powierzone	500
6. Przedawnienie roszczeń	502
Literatura	503

Rozdział XX

Powszechna ochrona pracy	504
1. Uwagi wprowadzające	504
2. Podstawowe obowiązki pracodawcy w dziedzinie bezpieczeństwa i higieny pracy	505
2.1. Odpowiedzialność za stan bezpieczeństwa i higieny pracy	506
2.2. Obowiązek współdziałania z innymi pracodawcami	507
2.3. Obowiązek szkolenia pracowników	507
2.4. Obowiązek pracodawcy zaznajamiania pracowników z przepisami i zasadami bezpieczeństwa i higieny pracy	510
2.5. Obowiązki pracodawcy z zakresu profilaktycznej ochrony zdrowia pracowników	510
2.5.1. Obowiązek informowania o ryzyku zawodowym	510
2.5.2. Obowiązek pracodawcy zapobiegania chorobom zawodowym i innym chorobom związanym z wykonywaną pracą	512
2.5.3. Obowiązek przeprowadzania profilaktycznych badań lekarskich	512
2.6. Obowiązek zapewnienia pracownikom profilaktycznych posiłków i napojów	513
2.7. Obowiązek zapewnienia pracownikom odpowiednich urządzeń sanitarno-higienicznych oraz dostarczenia niezbędnych środków higieny osobistej	514
2.8. Pozostałe obowiązki pracodawcy	515
3. Prawa i obowiązki pracowników w dziedzinie bezpieczeństwa i higieny pracy	516
3.1. Prawo do powstrzymania się od wykonywania pracy	516
3.2. Obowiązek przestrzegania przepisów i zasad bezpieczeństwa i higieny pracy	517
4. Organy ochrony pracy	519
4.1. Służba bezpieczeństwa i higieny pracy	519
4.2. Komisja bezpieczeństwa i higieny pracy	521
4.3. Konsultacje w zakresie bezpieczeństwa i higieny pracy	521
5. Odszkodowanie za przedmioty utracone lub uszkodzone w związku z wypadkiem przy pracy	523
6. Świadczenia uzupełniające od pracodawcy	525
Literatura	526

Rozdział XXI

Ochrona rodzicielstwa	527
1. Uwagi wprowadzające	527
2. Zasady zatrudniania pracowników w okresie ciąży	529
3. Urlopy związane z wychowywaniem dzieci	532
4. Uprawnienia pracowników wychowujących dzieci	537
5. Szczególna ochrona trwałości stosunku pracy	539
Literatura	541

Rozdział XXII

Zatrudnianie i ochrona pracy młodocianych i dzieci	543
1. Zatrudnianie młodocianych	543
1.1. Uwagi wprowadzające	543
1.2. Umowa o pracę w celu przygotowania zawodowego	546
1.3. Ochrona zdrowia pracownika młodocianego	551
1.4. Zatrudnianie młodocianych na podstawie umowy o pracę przy wykonywaniu lekkich prac	554
2. Zatrudnianie dzieci do 16. roku życia	556
Literatura	559

Rozdział XXIII

Odpowiedzialność za wykroczenia przeciwko prawom pracownika	560
Literatura	565

DZIAŁ TRZECI

ZBIOROWE PRAWO PRACY

Rozdział XXIV

Wolności związkowe	569
1. Uwagi wprowadzające	569
2. Wolność zrzeszania w związkach zawodowych i organizacjach pracodawców	570
2.1. Wolność zrzeszania w związkach zawodowych	570
2.2. Wolność zrzeszania w organizacjach pracodawców	573
2.3. Modele organizacji ruchu pracowników i pracodawców	575
3. Niezależność związków zawodowych i organizacji pracodawców	577
4. Samorządność związków zawodowych i organizacji pracodawców	581
Literatura	586

Rozdział XXV

Status prawny związków zawodowych	588
1. Zakładanie związków zawodowych	588
2. Rejestracja związków zawodowych	589

3. Funkcje związków zawodowych	592
4. Kompetencje związków zawodowych	595
Literatura	603

Rozdział XXVI

Status prawny organizacji pracodawców	605
1. Zakładanie i rejestracja organizacji pracodawców	605
2. Funkcje i kompetencje organizacji pracodawców	606
Literatura	609

Rozdział XXVII

Partycypacja pracownicza	611
1. Uwagi wprowadzające	611
2. Rady pracowników	612
2.1. Status prawny rady pracowników	612
2.2. Kompetencje rady pracowników	614
3. Europejskie rady zakładowe	616
4. Podmioty partycypacyjne w spółkach i spółdzielniach europejskich oraz spółkach transgranicznych	618
5. Samorząd w przedsiębiorstwach sprywatyzowanych lub skomercjalizowanych	619
6. Samorząd zawodowy	619
Literatura	620

Rozdział XXVIII

Zbiorowe spory pracy	622
1. Uwagi wprowadzające	622
2. Przedmiot sporu zbiorowego	623
3. Strony sporu zbiorowego pracy	626
4. Wszczęcie sporu zbiorowego	629
5. Metody likwidowania sporów pracy	629
5.1. Systematyka metod likwidowania zbiorowych sporów pracy	629
5.2. Ireniczne metody likwidowania sporów zbiorowych pracy	631
5.2.1. Koncyliacja	631
5.2.2. Mediacja	633
5.2.3. Arbitraż	635
6. Nieireniczne metody likwidowania sporów zbiorowych pracy	638
6.1. Strajk	638
6.1.1. Prawo do strajku	638
6.1.2. Ograniczenia prawa do strajku	639
6.1.3. Zasady organizacji strajku	641

6.2. Inne akcje protestacyjne	647
6.3. Lokaut	649
Literatura	650

DZIAŁ CZWARTY

PROCESOWE PRAWO PRACY

Rozdział XXIX

Naczelne zasady procesowe w sprawach z zakresu prawa pracy	655
1. Charakterystyka zasad postępowania	655
2. Zasada prawdy obiektywnej w sprawach z zakresu prawa pracy	656
3. Zasada szczególnej ochrony interesów pracownika w sprawach z zakresu prawa pracy	658
4. Zasada szybkości postępowania w sprawach z zakresu prawa pracy	660
5. Zasada ugodowego likwidowania spraw z zakresu prawa pracy	661
Literatura	663

Rozdział XXX

Organizacja ochrony prawnej w stosunkach pracy	665
1. Modele organizacji ochrony prawnej w stosunkach pracy	665
2. Pozasądowe organy ochrony prawnej	666
3. Sądownictwo pracy	670
3.1. Organizacja sądownictwa pracy	670
3.2. Kompetencje sądów pracy	671
3.2.1. Uwagi wprowadzające	671
3.2.2. Sprawy o roszczenia ze stosunku pracy	672
3.2.3. Sprawy o roszczenia związane ze stosunkiem pracy	673
3.2.4. Sprawy o roszczenia z innych stosunków prawnych, do których z mocy odrębnych przepisów stosuje się przepisy prawa pracy	674
3.2.5. Sprawy o odszkodowania dochodzone od pracodawcy z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych	676
3.2.6. Sprawy o ustalenie istnienia bądź nieistnienia stosunku prawnego lub prawa ze stosunków prawa pracy	676
Literatura	678

Rozdział XXXI

Inspekcja pracy	680
1. Uwagi wprowadzające	680
2. Państwowa Inspekcja Pracy	681
3. Społeczna inspekcja pracy	685
4. Inne organy nadzoru i kontroli nad warunkami pracy	687
Literatura	687

Rozdział XXXII

Przedawnienie roszczeń i terminy zawite	689
1. Uwagi wprowadzające	689
2. Przedawnienie roszczeń	690
3. Terminy zawite	698
Literatura	700

DZIAŁ PIĄTY

PRAWO UBEZPIECZEŃ SPOŁECZNYCH

Rozdział XXXIII

Zagadnienia ogólne prawa ubezpieczeń społecznych	703
1. Miejsce ubezpieczeń społecznych w prawie zabezpieczenia społecznego	703
2. Ubezpieczenia społeczne a ubezpieczenie zdrowotne i ubezpieczenia gospodarcze	704
3. Przedmiot prawa ubezpieczeń społecznych	707
4. Ryzyko socjalne	709
5. Podmioty ubezpieczeń społecznych	713
6. Zasady prawa ubezpieczeń społecznych	717
7. Konstytucyjne, międzynarodowe i europejskie (unijne) uwarunkowania prawa ubezpieczeń społecznych	721
8. Stosunek prawa ubezpieczeń społecznych do innych gałęzi prawa	723
Literatura	725

Rozdział XXXIV

Podleganie ubezpieczeniom społecznym	728
1. Formy podlegania ubezpieczeniom społecznym	728
2. Tytuły ubezpieczeń społecznych	729
3. Zbieg tytułów ubezpieczeń społecznych	731
4. Okresy ubezpieczenia	735
5. Zgłoszenie do ubezpieczeń społecznych	736
6. Konto i subkonto ubezpieczonego w Zakładzie Ubezpieczeń Społecznych	737
7. Członkostwo w otwartym funduszu emerytalnym	739
7.1. Zawarcie umowy z otwartym funduszem emerytalnym	740
7.2. Otwarcie rachunku w otwartym funduszu emerytalnym	742
Literatura	744

Rozdział XXXV

Finansowanie ubezpieczeń społecznych	746
1. Uwagi wprowadzające	746
1.1. Metody finansowania ubezpieczeń społecznych	746
1.2. Fundusze ubezpieczeń społecznych	748

2. Składka na ubezpieczenia społeczne	751
2.1. Charakter prawny składki na ubezpieczenia społeczne i środków gromadzonych na rachunkach w otwartych funduszach emerytalnych	751
2.2. Wymiar składek na ubezpieczenia społeczne	753
2.2.1. Podstawa wymiaru składek	753
2.2.2. Roczna podstawa wymiaru składek	756
2.3. Konstrukcja prawna składek na ubezpieczenia społeczne	757
2.3.1. Stopy procentowe składek	757
2.3.2. Podział finansowania składek	758
2.3.3. Opłacanie składek	761
2.3.4. Sankcje z tytułu nieopłacenia lub nieterminowego opłacania składek	766
2.3.5. Zwrot nienależnie opłaconych lub otrzymanych składek	768
2.3.6. Przedawnienie należności z tytułu składek	769
2.3.7. Waloryzacja składek na koncie i subkoncie	770
3. Podział środków zgromadzonych na rachunku w otwartym funduszu emerytalnym	771
4. Podział składek zaewidencjonowanych na subkoncie	772
Literatura	774

Rozdział XXXVI

Ubezpieczenie emerytalne	776
1. Kształt ubezpieczenia emerytalnego od dnia 1 stycznia 1999 r.	776
2. Pojęcie (treść) ryzyka dożycia (osiągnięcia) wieku emerytalnego	778
3. Emerytury dla ubezpieczonych urodzonych przed dniem 1 stycznia 1949 r. (ze starego systemu emerytalnego) i górników	780
3.1. Emerytury dla ubezpieczonych urodzonych przed dniem 1 stycznia 1949 r.	780
3.2. Emerytury górnicze	780
3.3. Formuła wymiaru emerytur dla ubezpieczonych urodzonych przed dniem 1 stycznia 1949 r. i górników	782
4. Emerytury dla ubezpieczonych urodzonych po dniu 31 grudnia 1948 r. (z nowego systemu emerytalnego)	785
4.1. Emerytury z ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych	785
4.2. Emerytura pomostowa i rekompensata	787
4.3. Okresowa emerytura kapitałowa	790
4.4. Formuła wymiaru emerytur dla ubezpieczonych urodzonych po dniu 31 grudnia 1948 r.	791
5. Dodatkowe formy przezorności na starość	793
5.1. Pracownicze programy emerytalne	794

5.2. Indywidualne konta emerytalne	796
5.3. Indywidualne konta zabezpieczenia emerytalnego	797
Literatura	798

Rozdział XXXVII

Ubezpieczenia rentowe	800
1. Niezdolność do pracy	800
1.1. Pojęcie niezdolności do pracy i jej stopnie	800
1.2. Orzekanie o niezdolności do pracy	802
1.3. Podważanie orzeczeń lekarskich	804
2. Renta z tytułu niezdolności do pracy	805
2.1. Przesłanki nabycia prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy i jej rodzaje	805
2.2. Formuła wymiaru renty z tytułu niezdolności do pracy	807
3. Renta rodzinna	808
3.1. Przesłanki nabycia prawa do renty rodzinnej	808
3.2. Wysokość renty rodzinnej	811
4. Zasiłek pogrzebowy	812
5. Dodatki do emerytur i rent	813
6. Świadczenia przyznawane w szczególnym trybie	814
Literatura	815

Rozdział XXXVIII

Ubezpieczenie chorobowe	817
1. Uwagi wprowadzające	817
2. Wynagrodzenie za czas niezdolności do pracy wypłacane przez pracodawcę	819
3. Zasiłek chorobowy	819
4. Świadczenie rehabilitacyjne	829
5. Zasiłek wyrównawczy	832
6. Zasiłek macierzyński	833
7. Zasiłek opiekuńczy	838
Literatura	840

Rozdział XXXIX

Ubezpieczenie wypadkowe	841
1. Uwagi wprowadzające	841
2. Wypadek przy pracy	842
3. Wypadek zrównany z wypadkiem przy pracy	846
4. Tryb ustalania okoliczności i przyczyn wypadków przy pracy	846
5. Choroby zawodowe	847
6. Świadczenia z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych	851
7. Utrata prawa do świadczeń z tytułu wypadku przy pracy	852

8. Zbieg prawa do świadczeń wypadkowych z innymi świadczeniami	854
9. Wypadek w szczególnych okolicznościach	855
10. Świadczenia z tytułu wypadków w szczególnych okolicznościach	856
Literatura	856

Rozdział XL

Realizacja prawa do świadczeń z ubezpieczeń społecznych	858
1. Powstanie, ustanie i wygaśnięcie prawa do świadczeń	858
2. Świadczenia najniższe (minimalne)	859
3. Waloryzacja świadczeń	861
4. Zawieszalność prawa do świadczeń	862
4.1. Ogólna przyczyna zawieszalności prawa do świadczeń	863
4.2. Szczególna przyczyna zawieszalności prawa do emerytury	864
5. Zbieg prawa do świadczeń	865
6. Wypłata świadczeń	867
6.1. Wypłata emerytur i rent	867
6.2. Wypłata świadczeń z ubezpieczenia chorobowego	870
7. Zwrot nienależnie pobranych świadczeń	872
8. Przedawnienie prawa do świadczeń	874
Literatura	875

Rozdział XLI

Postępowania w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych	877
1. Przesądowe postępowanie decyzyjne	877
1.1. Wszczęcie postępowania	877
1.2. Dokumentowanie uprawnień	878
1.3. Decyzja organu rentowego	880
1.4. Weryfikacja decyzji organu rentowego	883
2. Sądowe postępowanie odwoławcze	887
2.1. Organizacja sądownictwa ubezpieczeń społecznych	887
2.2. Przedmiot spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych	890
2.3. Strony sądowego postępowania odwoławczego	893
2.4. Zasady procesowe sądowego postępowania odwoławczego	896
2.5. Charakter prawny sądowego postępowania odwoławczego	900
Literatura	901

Wykaz schematów	905

Wykaz tabel	906

Skorowidz	907

WYKAZ SKRÓTÓW

Akty prawne

EKPC	– Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r. (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 z późn. zm.)
EKS	– Europejska Karta Społeczna sporządzona w Turynie dnia 18 października 1961 r. (Dz. U. z 1999 r. Nr 8, poz. 67 z późn. zm.)
k.c.	– ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (tekst jedn.: Dz. U. z 2017 r. poz. 459 z późn. zm.)
k.k.	– ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 1137 z późn. zm.)
k.k.w.	– ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (tekst jedn.: Dz. U. z 2017 r. poz. 665 z późn. zm.)
KN	– ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. – Karta Nauczyciela (tekst jedn.: Dz. U. z 2017 r. poz. 1189 z późn. zm.)
Konstytucja MOP	– Konstytucja Międzynarodowej Organizacji Pracy z dnia 9 października 1946 r. (Dz. U. z 1948 r. Nr 43, poz. 308 z późn. zm.)
Konstytucja RP	– Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.)
k.p.	– ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 1666 z późn. zm.)
k.p.a.	– ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (tekst jedn.: Dz. U. z 2017 r. poz. 1257)
k.p.c.	– ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 1822 z późn. zm.)
k.r.o.	– ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (tekst jedn.: Dz. U. z 2017 r. poz. 682)
k.s.h.	– ustawa z dnia 15 września 2000 r. – Kodeks spółek handlowych (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 1578 z późn. zm.)
MPPGSiK	– Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz. U. z 1977 r. Nr 38, poz. 169)
MPPOiP	– Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz. U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167)

- o.p.** – ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa (tekst jedn.: Dz. U. z 2017 r. poz. 201 z późn. zm.)
- p.p.s.a.** – ustawa z dnia 30 sierpnia 2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (tekst jedn.: Dz. U. z 2017 r. poz. 1369 z późn. zm.)
- pr. spółdz.** – ustawa z dnia 16 września 1982 r. – Prawo spółdzielcze (tekst jedn.: Dz. U. z 2017 r. poz. 1560 z późn. zm.)
- p.s.w.** – ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 1842 z późn. zm.)
- p.u.s.p.** – ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 2062 z późn. zm.)
- p.w.k.c.** – ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Przepisy wprowadzające kodeks cywilny (Dz. U. Nr 16, poz. 94 z późn. zm.)
- r.o.n.p.** – rozporządzenie Ministra Polityki Społecznej z dnia 14 grudnia 2004 r. w sprawie orzekania o niezdolności do pracy (Dz. U. Nr 273, poz. 2711 z późn. zm.)
- r.p.l.o.** – rozporządzenie Ministra Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 16 czerwca 2003 r. w sprawie powiadamiania przez pracodawcę zarządu zakładowej organizacji związkowej o liczbie osób stanowiących kadrę kierowniczą w zakładzie pracy oraz wskazywania przez zarząd oraz komitet założycielski zakładowej organizacji związkowej pracowników, których stosunek pracy podlega ochronie, a także dokonywania zmian w takim wskazaniu (Dz. U. Nr 108, poz. 1013)
- r.p.ś.e.** – rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 11 października 2011 r. w sprawie postępowania o świadczenia emerytalno-rentowe (Dz. U. Nr 237, poz. 1412)
- r.p.z.m.** – rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 28 maja 1996 r. w sprawie przygotowania zawodowego młodocianych i ich wynagradzania (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 232)
- TFUE** – traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej z dnia 25 marca 1957 r. (wersja skonsolidowana: Dz. Urz. UE C 202 z 7.06.2016, s. 47)
- u.d.u.r.** – ustawa z dnia 11 września 2015 r. o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej (tekst jedn.: Dz. U. z 2017 r. poz. 1170 z późn. zm.)
- u.e.k.** – ustawa z dnia 21 listopada 2008 r. o emeryturach kapitałowych (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 1097 z późn. zm.)
- u.e.p.** – ustawa z dnia 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych (tekst jedn.: Dz. U. z 2017 r. poz. 664 z późn. zm.)
- u.e.r.** – ustawa z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (tekst jedn.: Dz. U. z 2017 r. poz. 1383 z późn. zm.)
- u.e.r.z.** – ustawa z dnia 5 kwietnia 2002 r. o europejskich radach zakładowych (tekst jedn.: Dz. U. z 2012 r. poz. 1146 z późn. zm.)
- u.i.k.e.** – ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o indywidualnych kontach emerytalnych oraz indywidualnych kontach zabezpieczenia emerytalnego (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 1776)
- u.i.p.p.k.** – ustawa z dnia 7 kwietnia 2006 r. o informowaniu pracowników i przeprowadzaniu z nimi konsultacji (Dz. U. Nr 79, poz. 550 z późn. zm.)
- u. KAS** – ustawa z dnia 16 listopada 2016 r. o Krajowej Administracji Skarbowej (Dz. U. poz. 1947 z późn. zm.)

- u.k.n.u.p.** – ustawa z dnia 30 sierpnia 1996 r. o komercjalizacji i niektórych uprawnieniach pracowników (tekst jedn.: Dz. U. z 2017 r. poz. 1055 z późn. zm.)
- u. KRS** – ustawa z dnia 20 sierpnia 1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym (tekst jedn.: Dz. U. z 2017 r. poz. 700 z późn. zm.)
- u.k.s.c.** – ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 623 z późn. zm.)
- u.o.d.o.** – ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 922)
- u.o.f.f.e.** – ustawa z dnia 28 sierpnia 1997 r. o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych (tekst jedn.: Dz. U. z 2017 r. poz. 870 z późn. zm.)
- u.o.p.** – ustawa z dnia 23 maja 1991 r. o organizacjach pracodawców (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 2029)
- u.p.d.o.f.** – ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 2032 z późn. zm.)
- u.p.e.a.** – ustawa z dnia 17 czerwca 1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji (tekst jedn.: Dz. U. z 2017 r. poz. 1201 z późn. zm.)
- u. PiP** – ustawa z dnia 13 kwietnia 2007 r. o Państwowej Inspekcji Pracy (tekst jedn.: Dz. U. z 2017 r. poz. 786 z późn. zm.)
- u.p.o.o.** – ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (tekst jedn.: Dz. U. z 2017 r. poz. 1430 z późn. zm.)
- u.p.p.e.** – ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o pracowniczych programach emerytalnych (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 1449)
- u.p.s.** – ustawa z dnia 21 listopada 2008 r. o pracownikach samorządowych (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 902 z późn. zm.)
- u.p.u.p.** – ustawa z dnia 16 września 1982 r. o pracownikach urzędów państwowych (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 1511 z późn. zm.)
- u.p.z.** – ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (tekst jedn.: Dz. U. z 2017 r. poz. 1065 z późn. zm.)
- u. RDS** – ustawa z dnia 24 lipca 2015 r. o Radzie Dialogu Społecznego i innych instytucjach dialogu społecznego (Dz. U. poz. 1240)
- u.r.s.z.** – ustawa z dnia 23 maja 1991 r. o rozwiązywaniu sporów zbiorowych (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 295 z późn. zm.)
- u.s.c.** – ustawa z dnia 21 listopada 2008 r. o służbie cywilnej (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 1345 z późn. zm.)
- u.s.d.g.** – ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 1829 z późn. zm.)
- u.s.i.p.** – ustawa z dnia 24 czerwca 1983 r. o społecznej inspekcji pracy (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 567)
- u.s.m.p.** – ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o służbie medycyny pracy (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 1184 z późn. zm.)
- u.s.u.s.** – ustawa z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 963 z późn. zm.)
- u.ś.p.u.s.** – ustawa z dnia 25 czerwca 1999 r. o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa (tekst jedn.: Dz. U. z 2017 r. poz. 1368 z późn. zm.)
- u.u.s.r.** – ustawa z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 277 z późn. zm.)

- u.u.s.w.p.** – ustawa z dnia 30 października 2002 r. o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 1242 z późn. zm.)
- u.z.e.f.** – ustawa z dnia 18 lutego 1994 r. o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszy Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego, Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Straży Granicznej, Biura Ochrony Rządu, Państwowej Straży Pożarnej i Służby Więziennej oraz ich rodzin [od 1 stycznia 2018 r.: o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszy Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego, Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Straży Granicznej, Biura Ochrony Rządu, Państwowej Straży Pożarnej, Służby Celno-Skarbowej i Służby Więziennej oraz ich rodzin] (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 708 z późn. zm.)
- u.z.e.ż.z.** – ustawa z dnia 10 grudnia 1993 r. o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych oraz ich rodzin (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 1037 z późn. zm.)
- u.z.f.ś.s.** – ustawa z dnia 4 marca 1994 r. o zakładowym funduszu świadczeń socjalnych (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 800 z późn. zm.)
- u.z.g.** – ustawa z dnia 13 marca 2003 r. o szczególnych zasadach rozwiązywania z pracownikami stosunków pracy z przyczyn niedotyczących pracowników (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 1474), zwana ustawą o zwolnieniach grupowych
- u.z.n.k.** – ustawa z dnia 16 kwietnia 1993 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji (tekst jedn.: Dz. U. z 2003 r. Nr 153, poz. 1503 z późn. zm.)
- u.z.p.t.** – ustawa z dnia 9 lipca 2003 r. o zatrudnianiu pracowników tymczasowych (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 360 z późn. zm.)
- u.z.w.e.** – ustawa z dnia 6 grudnia 2013 r. o zmianie niektórych ustaw w związku z określeniem zasad wypłaty emerytur ze środków zgromadzonych w otwartych funduszach emerytalnych (Dz. U. poz. 1717)
- u.z.z.** – ustawa z dnia 23 maja 1991 r. o związkach zawodowych (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 1881)

Periodyki

- Annales UMCS** – Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska
- Apel.-W-wa** – Apelacja – Sąd Apelacyjny w Warszawie
- Biul. SN** – Biuletyn Sądu Najwyższego
- EPS** – Europejski Przegląd Sądowy
- GSP** – Gdańskie Studia Prawnicze
- GSP-Prz. Orz.** – Gdańskie Studia Prawnicze – Przegląd Orzecznictwa
- M.P.** – Monitor Polski
- M.P.Pr.** – Monitor Prawa Pracy
- M. Praw.** – Monitor Prawniczy
- NP** – Nowe Prawo
- ONSA** – Orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego
- ONSAiWSA** – Orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego i wojewódzkich sądów administracyjnych

OSA	– Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych
OSAB	– Orzecznictwo Sądów Apelacji Białostockiej
OSNAP	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Administracyjna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych (do nr 1 z 2003 r.)
OSNC	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna
OSNCP	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych
OSNKW	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Karna i Izba Wojskowa
OSNP	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych
OSP	– Orzecznictwo Sądów Polskich
OSPİKA	– Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych
OTK	– Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego
PiP	– Państwo i Prawo
PiZS	– Praca i Zabezpieczenie Społeczne
PPiA	– Przegląd Prawa i Administracji
PPiPS	– Z Problematyki Prawa Pracy i Polityki Socjalnej
PPP	– Przegląd Prawa Pracy
Prok. i Pr.	– Prokuratura i Prawo
Pr. Pracy	– Prawo Pracy
Prz. Pol.	– Przegląd Policyjny
PS	– Przegląd Sądowy
PUG	– Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego
PUSiG	– Przegląd Ubezpieczeń Społecznych i Gospodarczych
RPEiS	– Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny
R. Pr.	– Radca Prawny
Sł. Prac.	– Służba Pracownicza
St. Praw.	– Studia Prawnicze
St. Pr.-Ek.	– Studia Prawno-Ekonomiczne
St. Pr. P.	– Studia z zakresu prawa pracy i polityki społecznej
ZN IBPS	– Zeszyty Naukowe Instytutu Badania Prawa Sądowego
ZN WSHiP	– Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Handlu i Prawa

Inne

ABW	– Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego
AW	– Agencja Wywiadu
BOR	– Biuro Ochrony Rządu
CBA	– Centralne Biuro Antykorupcyjne
FEP	– Fundusz Emerytur Pomostowych
FRD	– Fundusz Rezerwy Demograficznej
funkcjonariusze	– funkcjonariusze Policji, ABW, AW, CBA, SKW, SWW, SG, SW, PSP, BOR i SC-S
FUS	– Fundusz Ubezpieczeń Społecznych
GIP	– Główny Inspektor Pracy
GUS	– Główny Urząd Statystyczny
IKE	– indywidualne konto emerytalne

IKZE	– indywidualne konto zabezpieczenia emerytalnego
KAS	– Kolegium Arbitrażu Społecznego
KB	– kwota bazowa
KNF	– Komisja Nadzoru Finansowego
KRUS	– Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego
MOP	– Międzynarodowa Organizacja Pracy
NFZ	– Narodowy Fundusz Zdrowia
NSA	– Naczelny Sąd Administracyjny
OC	– odpowiedzialność cywilna
OEK	– okresowa emerytura kapitałowa
OFE	– otwarty fundusz emerytalny
ON	– okres nieskładkowy
ONZ	– Organizacja Narodów Zjednoczonych
OS	– okres składkowy
OU	– tzw. okres uzupełniający
PFE	– pracowniczy fundusz emerytalny
PIP	– Państwowa Inspekcja Pracy
PIS	– Państwowa Inspekcja Sanitarna
PKD	– Polska Klasyfikacja Działalności
PPE	– pracownicze programy emerytalne
PSP	– Państwowa Straż Pożarna
PTE	– powszechne towarzystwo emerytalne
PW	– podstawa wymiaru
SA	– sąd apelacyjny
SC	– Służba Celna
SC-S	– Służba Celno-Skarbowa
SG	– Straż Graniczna
SIP	– społeczna inspekcja pracy
SKW	– Służba Kontrwywiadu Wojskowego
SN	– Sąd Najwyższy
SW	– Służba Więzienna
SWW	– Służba Wywiadu Wojskowego
ŚDTŻ	– średnie dalsze trwanie życia
TK	– Trybunał Konstytucyjny
TS/TSUE	– Trybunał Sprawiedliwości/Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej
TUW	– towarzystwo ubezpieczeń wzajemnych
WSA	– Wojewódzki Sąd Administracyjny
WWPW	– wskaźnik wysokości podstawy wymiaru
ZUS	– Zakład Ubezpieczeń Społecznych
żołnierze	– żołnierze zawodowi

SŁOWO WSTĘPNE

Oddawany do rąk Czytelników podręcznik przedstawia kompleksowe ujęcie dwóch dyscyplin regulujących zagadnienia związane z zatrudnieniem, a to prawa pracy i ubezpieczeń społecznych. Jego założeniem jest proporcjonalność wywodów, zgodnie z dyrektywą metodologiczną jednolitego poziomu wnikliwości merytorycznej. W prezentowanej książce w sposób deskryptywny przedstawiono wszystkie podstawowe instytucje prawa pracy i ubezpieczeń społecznych, z poszanowaniem odrębności obu dyscyplin, ale z uwzględnieniem ich funkcjonalnej korelacji.

Podręcznik ten cechują dwie podstawowe płaszczyzny: ogólnoteoretyczna i praktyczna. Pierwsza z nich odnosi się do wymiaru dogmatyczno-modelowego, druga zaś do rzeczywistych mechanizmów funkcjonowania stosunków przemysłowych i ubezpieczeniowych, zwłaszcza w świetle judykatury sądowej. Ze względu na fakt, że podręcznik ma służyć przede wszystkim jako pomoc w procesie dydaktycznym, teksty norm prawnych nie są przytaczane w dosłownym brzmieniu. Ich znajomość jest jednak niezbędna dla zrozumienia i opanowania materii podręcznika. Oznacza to dla Czytelnika konieczność sięgania do nich w czasie lektury.

Wedle klasycznej formuły metodologicznej w nauce prawa niczego nie rozpoczyna się od początku i nigdy nie wypowiada się ostatniego słowa. Wyraźne zatem są w tej książce ślady intelektualnego dziedzictwa minionych pokoleń wybitnych luminary nauki prawa pracy i ubezpieczeń społecznych. Podstawowe opracowania zostały uwzględnione w spisach literatury kończących każdy rozdział. W razie potrzeby powinny one ułatwić Czytelnikowi pogłębienie analizy konkretnych zagadnień. W tym miejscu godzi się zaakcentować, że Autorzy podręcznika prezentują w nim własne poglądy, ponieważ opracowanie to ma charakter pracy zbiorowej, ale nie wspólnej. Ze względu na swój uniwersalny charakter podręcznik może też być wykorzystywany przez praktyków, zwłaszcza pracodawców, związkowców oraz funkcjonariuszy wymiaru sprawiedliwości.

Kraków, 25 lipca 2017 r.

Krzysztof W. Baran

Dział pierwszy

CZĘŚĆ OGÓLNA PRAWA PRACY

Rozdział I

POJĘCIE, SYSTEMATYKA I ZAKRES PRZEDMIOTOWY PRAWA PRACY

1. Definicja i systematyka prawa pracy

Normy prawne regulujące świadczenie pracy były w przeszłości rozmaicie określane. W doktrynie prawa posługiwano się takimi pojęciami, jak: prawo robotnicze, fabryczne bądź nawet socjalne albo przemysłowe. W latach 50. XX w. powszechnie przyjęła się nazwa prawo pracy¹. Została ona ostatecznie utrwalona po wejściu w życie kodeksu pracy w 1975 r.

**ujęcie
historyczne**

Pojęcie prawa pracy jest rozmaicie pojmowane. Jego legalna definicja, oparta na art. 9 § 1 k.p., to przepisy kodeksu pracy oraz innych ustaw i aktów wykonawczych określające prawa i obowiązki stron pracowników i pracodawców oraz postanowienia układów zbiorowych i opartych na ustawie porozumień zbiorowych, regulaminów, statutów określających prawa i obowiązki stron stosunku pracy. Odnosi się ona w płaszczyźnie przedmiotowej do stosunku pracy, a w podmiotowej – do jego stron. W swej istocie ma ona charakter partykularny, a zatem i niekompleksowy. Dlatego też doktryna prawa pracy wypracowała znacząco szersze definicje tej dyscypliny prawa. W klasycznym ujęciu² przedmiotem zainteresowań prawa pracy jest praca dobrowolnie podporządkowana, społecznie doniosła, wykonywana osobiście, w celach zarobkowych przez osobę fizyczną zwaną pracownikiem, na rzecz i pod kierownictwem pracodawcy.

**definicja
prawa pracy**

Na obecnym poziomie rozwoju i skorelowanej z nim ekspansji uzasadniona wydaje się jeszcze szersza definicja prawa pracy. W płaszczyźnie nauko-

¹ Por. B.M. Ćwiertniak (w:) K.W. Baran (red.), *Zarys systemu prawa pracy*, t. I. Część ogólna prawa pracy, Warszawa 2010, s. 20 i powołana tam literatura.

² Por. T. Zieliński, *Prawo pracy. Zarys systemu*, cz. 1. Ogólna, Warszawa–Kraków 1986, s. 7.

**rodzaje
stosunków
prawa pracy**

wej³ może być ono pojmowane jako zbiór norm, przepisów i postanowień regulujących bezpośrednio lub pośrednio stosunki prawne związane ze świadczeniem pracy przez pracownika. Tego rodzaju generalne ujęcie ma charakter heterogeniczny w tym sensie, że łączy wymiar przedmiotowy z podmiotowym. Ze względu na swą ogólność wymagają doprecyzowania przedmioty tej dyscypliny przez wskazanie konkretnych kategorii stosunków pracy⁴ regulowanych jej normami. Mam tu na myśli pięć zasadniczych rodzajów stosunków prawnych, a to:

- umowne – wynikające z relacji obligacyjnych powstałych na tle umów o pracę jako aktów kreujących stosunek pracy;
- pozaumowne – wynikające z relacji publicznoprawno-obligacyjnych, powstałych na tle mianowania, powołania oraz wyboru jako aktów kreujących stosunek pracy;
- zbiorowe – wynikające z relacji kolektywnych między podmiotami reprezentującymi interesy pracowników i pracodawców w środowisku pracy;
- procesowe – wynikające z relacji zaistniałych w związku z likwidowaniem sporów w środowisku pracy;
- kontrolne – wynikające z mechanizmów nadzoru nad środowiskiem pracy.

**heterogenicz-
ność prawa
pracy**

Na tym tle powstaje problem, czy prawo pracy należy zaliczyć do prawa prywatnego, czy też publicznego. W klasycznym Ulpianowskim⁵ ujęciu, sformułowanym w *Digestach*, prawem publicznym jest to, które dotyczy ustroju państwa rzymskiego, prywatnym zaś to, które odnosi się do korzyści jednostek. Nie wchodząc w skomplikowane delimitacje dokonywane przez współczesną teorię prawa, wyrażam pogląd, że prawo pracy ma charakter heterogeniczny, gdyż chroni interesy (*utilitas*) tak państwowe, jak i prywatne (jednostkowe). Prawo pracy nie dysponuje własną specjalną metodą regulacji, posługuje się więc zarówno metodą cywilistyczną (niewładczą), jak i administracyjną (władczą)⁶, czyni to kompleksowo, regulując funkcjonowanie stosunków pracy, dlatego bywa zaliczane do tzw. prawa sektorów.

Prawo pracy jest zarówno prawem materialnym, jak i formalnym. Z jednej strony bowiem reguluje bezpośrednio stosunki prawne między podmiotami działającymi w środowisku pracy, z drugiej zaś czyni to w sposób pośred-

³ W doktrynie (np. B.M. Ćwiertniak (w:) K.W. Baran (red.), *Prawo pracy i ubezpieczeń społecznych*, Warszawa 2015, s. 36–37) wyróżnia się też kontekst aplikacyjny i dydaktyczny znaczenia pojęcia prawa pracy.

⁴ Por. np. J. Stelina (w:) K.W. Baran (red.), *System prawa pracy*, t. I. Część ogólna, Warszawa 2017, s. 124 i n. oraz cytowana tam literatura.

⁵ Por. np. K. Kolańczyk, *Prawo rzymskie*, Warszawa 1999, s. 27.

⁶ Por. T. Zieliński, *Prawo pracy. Zarys systemu*, cz. 1., s. 10 i n.

ni przez określenie zasad realizacji prawa materialnego. Ta druga kategoria norm ma charakter akcesoryjny w tym sensie, że ma za zadanie służyć wcielaniu w życie norm materialnoprawnych. Obie te kategorie norm prawa pracy pozostają w ścisłej symbiozie, co sprawia, że ich precyzyjne rozgraniczenie w poszczególnych przypadkach może nasuwać poważne trudności.

W klasycznych założeniach, na których został skonstruowany ten podręcznik, materialne prawo pracy dzieli się na dwa zasadnicze działy – indywidualne i zbiorowe prawo pracy. Do obu tych części odnoszą się kwestie ogólne, mające w swej istocie charakter uniwersalny.

Indywidualne prawo pracy to zbiór norm określających prawa i obowiązki stron stosunku pracy o charakterze materialnoprawnym. Możliwe jest też jego szersze pojmowanie obejmujące wszelkie regulacje związane z następcami prawnymi pracownika i pracodawcy. Oba te ujęcia pozostają w koincydencji z używanym nader często pojęciem prawa stosunku pracy⁷.

**pojęcie
indywidualnego
prawa pracy**

W wymiarze przedmiotowym indywidualne prawo pracy⁸ obejmuje swym zakresem wszystkie akty kreujące stosunek pracy, zarówno umowne, jak i pozaumowne. Uprawnienia i obowiązki o charakterze materialnoprawnym z nich wynikające odnoszą się do wszystkich płaszczyzn obligacyjnych, począwszy od nawiązania stosunku pracy, poprzez jego treść i przekształcenie, skończywszy na ustaniu. Oczywiście nie zawsze możliwa jest ścisła delimitacja konkretnego uprawnienia i skorelowanego z nim obowiązku. Ze względu na naturalny w gospodarce brak ustandaryzowania stosunku pracy nie ma możliwości ich enumeratywnego wyliczenia, możliwe są jedynie egzemplifikacje, np. według sekwencji kodeksowej. W efekcie jego zakres przedmiotowy może zostać określony tylko *prima facie*.

**zakres
przedmiotowy
indywidualnego
prawa pracy**

W indywidualnym prawie pracy możliwe jest jeszcze wyróżnienie prawa powszechnego i urzędniczego. To pierwsze odnosi się w wymiarze podmiotowym do pracowników zatrudnionych na podstawie umów o pracę (zarówno zwykłych, jak i spółdzielczych). Z kolei prawo urzędnicze reguluje w sposób szczególny status pracowników zatrudnionych na podstawie pozaumownych aktów kreujących stosunek pracy w służbie publicznej (np. w służbie cywilnej, samorządzie terytorialnym, sądownictwie i prokuraturze). W ostatniej dekadzie cechuje go coraz silniejsza atrofia, uchwalane są bowiem kolejne ustawy, które zazwyczaj w sposób niekompleksowy, wręcz partykularny, re-

**podziały
indywidualnego
prawa pracy**

⁷ Por. J. Piątkowski, *Aksjologiczne i normatywne podstawy prawa stosunku pracy*, Toruń 2017, s. 61 i n.

⁸ Por. J. Jończyk, *Prawo pracy*, Warszawa 1995, s. 245; A. Świątkowski, *Indywidualne prawo pracy*, Gdańsk-Kraków 2001, s. 12; K. Kolański, *Prawo pracy i ubezpieczenia społeczne*, Toruń 1999, s. 19–20.

Prezentowany podręcznik w założeniu stanowi kompleksowy obraz dwóch dyscyplin prawa związanych z zatrudnieniem. Omówiono w nim w przystępny sposób wszystkie istotne instytucje i zagadnienia prawa pracy oraz ubezpieczeń społecznych.

Publikacja składa się z pięciu zasadniczych działów:

- części ogólnej,
- indywidualnego prawa pracy,
- zbiorowego prawa pracy,
- procesowego prawa pracy,
- prawa ubezpieczeń społecznych.

Opracowanie uwzględnia zmiany w prawie pracy i ubezpieczeń społecznych dokonane w ciągu ostatnich dwóch lat. Dotyczą one w szczególności:

- zasad zatrudnienia na czas określony,
- świadectw pracy,
- zmian wieku emerytalnego i zasiłków.

Książka zawiera informacje zarówno o prawie obowiązującym (*de lege lata*), jak i o jego głównych tendencjach rozwojowych (*de lege ferenda*). Wywody w niej zaprezentowane odnoszą się do krajowego oraz międzynarodowego prawa pracy i ubezpieczeń społecznych. W znacznym zakresie przedstawiono zwłaszcza regulacje unijne. Szczególną uwagę autorzy poświęcili funkcjonowaniu praktyki, stąd liczne odwołania do judykatury, w tym Sądu Najwyższego.

Publikacja może być użytecznym narzędziem nie tylko w uniwersyteckim procesie dydaktycznym, lecz także dla praktyków działających w stosunkach pracy.

LEXOTEKA
więcej niż podręcznik

Poszukaj pozostałych podręczników
dostępnych online

www.lexoteka.pl

9788381077521 W02D01

ISBN 978-83-8107-752-1

9 788381 077521

ZAMÓWIENIA:

INFOLINIA 801 04 45 45, FAX 22 535 80 01

ZAMOWIENIA@WOLTERSKLUWER.PL

WWW.PROFINFO.PL

CENA 79 Zł (W TYM 5% VAT)